

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lantbrukaren Edvard Olsson
i Gulltorp, Hällestad, berättade:

Målgäst.

gick det en i Fräknekärret här
på Gulltorpsmark. Han hade hade
en röhet järnstång på axeln och
skrek: "Mål rätt, mål rätt!" Den där
målgästen kunde även gå där
i form av en so eller som en
liten gubbe klädd i "smäll-
pis kerock" [= långrock].

(58. Ed.)

Lengångare.

Uti backen vid Lugnet [ett litet ställe nära Gulltorp] körde en gubbe ihjäl sej, när han körde med ett järnlass. Sen ha de hört gubben många gånger där i backen med sitt järnlass.

Skatter.

Längre söderut vid vägen ligger en stor sten som är flat ovanpå. Under den ska det ligga skatter. En dräng från Gulltorp grävde för att få tag i dem men blev rädd och slutade upp. Backen där på vägen kallas "Hjärtskrämmebacken" emedan det är lite märkt

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

3

där i skogs dungen. Hanke och
den där gubben, som stramlar med
järnlasset bidragit till namnet.

Före lantbrukaren Joel Anders-
son, "Röddarn" Salberga i Hällestad
berättade:

Slag.

På ett berg på Salberga ägor finnes
lämningar efter en fornborg från
hednatiden. Där finnes en långmur,
33 m., samt ett par mindre rester
av murar. Allt samman beskrivet i
min redogörelse till riksantik-
varien,

4
1821
(Teades)
på vars uppdrag fornminnena insamlades
öfver mina efterforskningar efter
fornminnena i Finspånge Läns-
härad. Norr om Skansberget, som
det kallas, ligger "Tullerhuse-
berget" vid sjön Lien. I en dal
mellan dessa berg nära sjön
Nälern skall ett slag ha skett.
De båda stidande partierna "låg-
dä ene på Skansberget å dä andre
på Tullerhuseberget, där låg di å
hike på varandre å säna gick di
ihop å slogs i darn "[dalen] De
fallna ska ligga begravna där i
dalen, ty där syntes kullar och
gräpper men de äro överväeta nu.

Jordlyte.

"Lars Lärpe fall" [Larstörps] kallas

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

J 5

ett område med skog vid Glöms-
sjön sydöst ut från Solberga by.
"Iven Orses mo" [Iven Olssons-] är ett
annat område söder därom. Dessa
båda ska solbergaborna ha gett
åt en "kriss herre" på Borggårds
bruk [s. ö. därom] för att de skulle
slippa gå ut i krig. Glöm till Borg-
gård än i dag. Det ser inte o-
möjligt ut, att det hört till Sol-
berga, "for skerna [rågångarna]
går lite krockigt."

Tids bild.

"Ussch va di söp å levde här
i Solberge får i tin. En gång,
när min morfar skulle köra
"brännekärnga" te grova, när

6 0

ho va dö, så rop di så hemskt
i gamle byn¹. När han så gick
å skulle sätte² för så mötte
han kärnga fast ho va dö. Men
då skymde han sej allt å sätte
för. Si kärnga ho vänte³. Men
sån⁴ te kärnga, Flåkan, han va
så fuller, när di kom ner te
Hällste körke, så di fick höve
in honom i gäshiveregårn⁵ må
begravninga pågick.

Ja, många å bänna rop äpp
sina gälbite."

¹ bynn = byn ² sätte för = spärra
för hästarna. ³ vänte = väntade
⁴ sän = son. ⁵ gäshiveregårn =
= gästgivaregården.

1587

Östergötland

Uppst. 1924 av G. Olsson

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lantbrukaren Hjalmar Petters-
son, Lundby, Risinge socken visade
mig traktens fornlämningar, efter
vilka jag var på spaning samt
meddelade:

Lilla Lundby

kallas ett område vid sydöstra
sidan av Lundsängen, en äng
söder om Lundby och nära Dovers-
stund [smalaste delen mellan viken
Dovern och öfan] Där skall
trå av Lundbygårdarna ha
legat förr i tiden men folket
dog ut i digerdöden "Län vart
di lessne på te ha gåle [gårdar]

8

8

1285

därnere utan lundbyrna, skjässfallarna
å örsbyrna [inbyggarna i byarna
Lundby, Örsby och Skäftesfall]
å dele området å så la di gåla
där Lundby ä nu."

[Vi besökte platsen och beskådade
en del gröpper där i hagen som skall
vara efter källarna vid Lilla Lundby.]

ngar rades
lämnas
här!

Från Örsby.

"Smeberga" kallas den höga berg-
kulle som ligger norr om de södra
gårdarna i västra Örsby. Däruppe

Stenåker
Tuspanga härad
Lidinge vånga sn
1924

1587

Greta Olsson 9

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

hade man midsommars tång
och där eldade ungdomen maj-
eld, som syntes vida omkring.

"Gräpplemässe körke" är
en invänkning i berget ett bra
stycke nordöst om västra Össby.
Besök avlades å platsen. Det
visade sig vara en frantill 6 m.
bred håla som avsmalnade inåt.
Man kunde ej upplysa om an-
ledningen till namnet.

Lantbrukaren Olof Olsson
i Ragnatorp meddelade:

"Gomme galt"

kallas en stor sten som står vid

10
stranden av glan mitt för skäftesfall. Den stenen skulle ha varit gränsmärke mellan byn Gammals och Angnäs ägor förr men sen ha ägoförhållandena ändrats.

Från Doverstorp.

Vid denna by på västra sidan om viken Dovern finnas många guvor som arbetades i förr. Vid vägen från Doverstorp till djuvängen finnes en ring i ett berg. Där skola arbetarna ha hållit ~ gudstjänst innan de gått ned i guvorna.

Det är också en sägen att de haft en begravningsplats där för länge sen.

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skogvaktaren A. F. Österberg, gammal trotjänare på Rfsunda gods i Risinge ställdes till mitt förfogande en dag av ägaren till Rf. Ö. var en särdeles gemytlig gubbe och vi iaktgick ett mycket trevligt. Han visade fornlämningarna vid Ängnäs samt berättade de sägner han hört.

När vikingarna slogs
med ängnäsbonden

En gubbe, som va släkt mä mej ä hette Karl Fredrik Österberg berättade, att han hade en silvertäppa [bägare] som han ha drucke många hundrade suppe

1587

10

Digerdöden.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

15

De ha sagt, att när digerdöden gick fram så dog folket ut, så att det bara belev en kvar i Risinge socken och en i Vänga socken. "Men antingen dä va kar eller fruntimmer i Vänge eller Risinge vet ja inte men di va utå vandere [vardera] slaget. Men di sam vart över di möttes ve Döversörp å di slog ihop sej å vart ett par, å sän vart dä mer mänsker i socknera."

Majeld.

Väster ut mot Gomma ägor

p. (M. L.)

14 14 1281
men på Ängnäs mark finns ett berg som heter Uoberget. Där eldade de majeld förr. Där ska även funnits ett utsiktstorn men några lämningar är det inte nu efter detta torn.

Vällers grötta.

Pammern och Betlehem är två torp nordväst ut från Ofunda nära Käfssjön [Risinge]. Mellan dessa torp ligger ett berg som kallas Vällers berg. Där finnes en liten grötta, endast några alnar i fyrkant. Där ska en djur som hette Vällter ha bott. "slan hade ihopp'et" [intima förbindelser med] med en

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

15/5

hustru i Näfstorp, och hon
satte upp ett lakan när hennes
man var borta. "Då såg Vallter
å så ga han sej te [gav sig
iväg till] käringa" Sedan
tog de Vallter till fånga vid
grötten.

"I den grötta sår [sov] ja
å en kamrat e natt, när vi gick
från ett kalas"

"Aftasårja"

[afton-sorgen] kallas en backe
på vägen norr om Ängnäs. Har
fått det namnet av torparna,
som för gjorde dagsverken vid
Ängnäs och voro trötta när de
skulle gå uppför backen, när

16 10

1287

de skulle gå hem om kvällarna.

[Angräs var förr egen gård
men är nu arrendegård under
Ofsunda gods.]

"Sjösörjka"

[Lofsten - sörjen] kallas en båt
på vägen var om ångrens. Den
fjätt det moment av transporten
som för gånge bopunkten vid
ångräs och var tätt när de
skulle gå upp för boken när

1587

17 X7

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

af Före lantbrukaren Fredrik
~~Andersson~~ i Granmyra, Värmdö socken
berättade.

Pestkyrkogård.

Norr om gården på en kulle
finnes några små kullar. De
ha sagt att där är en "pest
körgård" där de begravde döda
när diger döden gick.

[Vi besökte platsen ett par hundra
meter norr om gården och sågo
de små kullarna som egentligen
äro jordblandade ~~hösen~~ och med

sannolikheter stamma från forn-
tiden och äro gravar.

Det är anmärkningsvärt hur
starkt minne digerdöden lämnat
efter sig i häradet och särskilt
i Vänga. Den måste ha härjat
mycket här. Tydligt är dock att
minnet av senare pesten även
tillagts digerdöden.

Jämför mina båda föregående
samlingar samt tid från 1922 o 23.

Från skaten.

Tydliga delen av Vänga [som
stäter till sjön Roten] som inne-
fattar ung. vad som hör under
Grensholmens gods [även Rosen-
dal, Torlunda de borttagna går-

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

119

darna Brink, Puketorp och Lötra
m. m.] hörde för länge sen till
Ö. Skrukeby socken på andra sidan
Roten. Karock var i Vånga anses
ännu Grensholmsgodsets innevärdare
sam knappast hörande till Vånga,
och tydligt är att godsets torpare
och skotare ej fått blanda sig med
släkterna av självägande bönder
i det övriga Vånga. Godsets om-
råde kallas Grensholmsskaten.

Yag har hört att en dag, det är
nu många många år sen, satt
Olof Hanssons lustue i Berga,
Anna-Skina, och talade om, att
han var av "Vikakesläkta" och
var stolt över det. Då undrade
pigam, vad hon kunde vara av
för en släkt. Då sade bond -

20 20
LUNDS UNIVERSITET
FOTOKEMISKA
1982

hustrun i ringaktande ton: "Du,
låt åt dej, du sår bara ä ifrån
skaten" Se pigan hon var från
Grens holms godset och det var
liklydigt med att inte vara av
någon släkt alls.

"Vikakesläkta"

ska vara en särskild släkt inom
Vånga och som har sin upprinnelse
långt borta i tiden. Den ska ha
fått namnet, för att den var
särskilt starmodig av sig
och rå, för att den bakade så
"vile" [vida, stora] kakor [bröd-].
Än i dag säges, att den och den
ska vara av "Vikakesläkta" men
inte den och den. Så man söker

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

21 21

hålla reda på det. Om man nu verkligen kan det. Men den släkten skall vara en infödd vänga - släkt. Man säger att i den släkten skall alltid finnas två personer som har "ljusst här i kaninöga" [d. v. s. ögon med röd pupill. Sådana personer kallas albinos]

"Bläckrotesläkta"

ska vara en annan släkt här i Vänga som inte är så fin och gammal som den andra. "Bläck-Nisse" var en av den släkten och "Olle i Falla" ska vara utav den

22
släkten. Jag har även hört att en
kvinna här i Vånga var arg när en
av släkten skulle gifta sig in i
hennes släkt. "Ja tänkte ja skulle
bli ä må di där stäcke bläck-
röttra" sa hon.

Vargberget

är ett berg nära Kylekult. Där ska
vara en grotta "särn dä ska finns
bå [både] elltänger ä anne [annat]
i.

Harry Karlsson, en 16 årig
pojke från Mariedal under Gens-
holmen var med mig under två
dagar. Var mycket intresserad
och visade de fornlämningar

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV 23

20

han visste om. Hans anvisningar ledde till upptäckten av en fornberg samt en del andra forn lämningar som man ej vetat känt om förut, varom tales i redogörelsen för fornlämningarna. Harry berättade även vad han hört i sägner. Skall vid tillfälle kontrollera efter äldre personer.

Helvetets portar

kallas en trång passage på den lilla skogsväg som går åt väster från stället Källfallet.

[Vi voro där. Där var en smal passage på vägen och en vid sidan åtskilda av bergknallar. Där i

24
märketen hittade vi farnborgen, som
ej förut var känd

Kolerakyrkogård

Söder om Mariedal alldeles
nere vid Roxens strand finnes en
kolerakyrkogård. Det sa gubben
Södergren från Hällfallet, som ä
dö för några år sen. De begravde
de döda i låror sa han.

[Där fanns öfver en del små
kullar och fördjupningar på en liten
slätt vid stranden.

Nära därintill påträffades en
en händelse ett förut ej känt
gravfält, som består av isen och
stenrättningar från järnåldern].

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

25

25

Färrerödtaren Samuelsson
som nu njuter sitt otium efter sin
tjänst under en lång följd av år
vid Grens holmen under såväl ~
grewa Spens tid som under nu-
varande ägaren baren Manner-
heim, bebod en liten trevlig ~
ryggästuga nära byggnaden. Jag
uppsökte den gamle både i fjol
och i år, ^{och han visade fornminnena} ~~ty~~ det är ^{och be-} ~~väl~~ ^{rättade} ~~görande~~ ^{öremtäm:}
att träffa en människa, som är
fullkomligt nöjd, trots att ena
handen för några år sen fick ~
affras. Samuelsson visade hög-
gravfältet i Sjöängen [på över 30
gravar] den mäktiga ruinen, läm-
ningarna av den medeltida borgen
upplädd på ett svårtillgängligt

26

26

1881

berg förstörd i början av 1500-talet
 eller kanske tidigare sannolikt under
 landsförärdarens Magnus Grens lands-
 flykt. Vidare förde mig Samuelss-
 son ett litet stycke åt öster utmed
 stranden. Därinne i den tätå små-
 skogen virade han på ett par
 gropar ett par meter tvärs över
 med stenhällar i. Troligen är det
 två förstörda forngravar. Om
 dessa berättade Samuelsson).

Skatt

Nära den gamla borggrunden vid hoken
 De ^{är ett par} ~~har~~ ^{som} gropar ~~pa~~ kallas "Gra-
 vera" och de trodde det var
 skatter i dem. Det skulle en
 gubbe som hette Bängt se
 efter. Han grävde alltså där

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

27

27

och skall också ha fått tag i
en gullkrona. Men när han var
kommen så långt fick han ut
på Rotens vatten se en höna
komma dragande med ett holm-
lars. Bengt skrek till och så
var kranen borta.

Torpären A. P. Olsson; Backen

under Grensholmen gav mig sådana
upplysningar att jag påträffade
fornlämningar på fyra ställen,
som ej förest voro kända. Han
meddelade även på den korta
stund, som jag talade vid honom:

När polatisen kom.

Min farmor var född 1800 vid

Brink [nu borttagen gård under
Grensholmen] Hennes mor var
dotter till en rättare vid Fin-
spång. Den rättaren fick ett enda
potatis av en soldat, som varit
med i kriget. Det var det första
potatiset där i trakten. Men det
satte rättaren och fick mer potatis.

Öknamn

När ungdomen från Grensholms-
skaten och det övriga Vänga komms
samma kallade de varandra ök-
mann. De från Grensholmen nämnde
"skatunge", men så kallade de
de andra för "kräkunge" ja, det
kunde nog hända att även
äldre sa det.

1587

29

29

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lantbrukaren Harald Nilsson
i Berga visade mig den byns
många fornminnen samt med-
delade en sägen som han hört:

Om krig.

"Pälackera [polackarna] va
här å krig å da la di äpp sten-
revla, som ligger här. Å när Pär
Jakåp odle Solbacketäppa åt
åss, så ville Johan Månssa vare
mä för han ga sej kunna på att
dä va jolåss [jordagods, skatter]
där i backen.

[Stenrevlar äro långa stensrader
troligen från forntiden, och varar

80 30 1881
många finnas på denna höjd å
Berga Skattegårds ägor samman
med flera stensättningar.

~~Där finnes även en~~
På den backen är över en
Jättesten

som skall vara slungad av en
jätte på Vånga kyrka men inte
kann fram. Den har en avrundad
form och nära 3 m. hög.

Lantbrukaren Alfred Olsson
i Balderums Lödergård utpekade
den bevis många fornlämningar
och berättade det han hört.

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

31

M

Avrättningsplats

skall det ha varit i hagen vid ett litet berg sydväst om byn.

[vid berget syntes ett 80-tal små rösen tydligen forngravas, alltså ett nyupptäckt gravfält]

En grav.

På Balderums ägor vid stället Odensmäs [namnet uppkommet i senare tid] ska det vara en general eller kung begravnen, eller om det var en "storkerting"

[Det är en forngrav som tyvärr blivit förstörd genom sprängning för flera år sedan]

1987

Arbetsutvärdering

Arbetet har varit mycket intressant och utmanande. Det har varit en stor utmaning att hantera alla de olika typerna av fall som kommit in under perioden. Det har varit en stor utmaning att hantera alla de olika typerna av fall som kommit in under perioden.

En stor

En stor del av arbetet har varit att hantera de olika typerna av fall som kommit in under perioden. Det har varit en stor utmaning att hantera alla de olika typerna av fall som kommit in under perioden. Det har varit en stor utmaning att hantera alla de olika typerna av fall som kommit in under perioden.

1587

32 32

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lantbrukaren Anders Hansson
i Boberg ^{Vänge} meddelade:

Om Boberg.

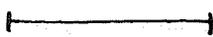
Byn Boberg skall förs bara ha varit en odling under Lättra och vid B. blott funnits en bod eller skul på ett berg. Sen hände sig att ägaren av Lättra [by nordväst därom] hade en flicka och en pojke. Pojken ärvde 3 hemman Boberg och flickan 1 hemman Lättra. [syster ärvde ju hälften mot bror] Men ändå så tillskansade sig pojken ett stycke av Lättra, så att Bobergs

33 1287
ägor än i dag eget nog gå även
väster om Lättra ägor norrut ned
i sjån Örn.

Om Vånga kyrka

På Balderums Östergård strax ~
nordväst om nuvarande kyrkan ~
har enligt sägen man fordom för-
sägt bygga kyrkan men råna
rev ned det så att det inte gick
Så sade en bonde Jon Jansson
i Boberg som va 70 år gammal när
han dog för en 25 år sen.

[Anders Hansson visade mig platsen.
Det såg verkligen ut som en sten-
fot 22 m. lång och 6 m. bred. Endel
stenar ha borttagits vid bygge för
länge sen. Från nu kommer den att
skyddas.]

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

34

14

Färre lantbrukaren Karl Larsson i Restads Herrgård besöktes även i år. Det är en man som vet, vad han vill, och är typen för en själuständig och säker bonde. Beredvilligt medföljde han, när vi klättrade uppför branterna till fornborgarna på Vete klint och Singel klint norr därom i en särdeles svår terräng. Han meddelade dessutom Han visade fornborgarna på Vete klint och Singel klint norr om byn och berättade: Dalkarlar

byggde manbyggningen på Gåstads herrgård [ej långt från Restad] och ibland kunde det hända de gingo åt Restad för att sypa ett slag

Det tyckte inte gästadherren om. Men da vart dalmasana orga och sade basen: "Vi ska nog göra rätt för oss." Så när de hällö på och sprängd där för byggnings skelle, så la de in ett skott i källarvåningen och det var så kraftigt, så att de sen fingo hålla på med att laga i tre vecker, det såm gick sänder då. Inger kunde komma på dem med att ha gjort det med vilje.

Dalkarlar ska även varit med om att bygga Finspöngs slott. De varo inte så noqa om rasterna togs på bestämd tid. "Vi ska gå efter klockan" sa förvaltare Detlof. Nästa gång klockan ringde lagade dalqubbarna så att de hade en sten

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

36

15

uppfirad högt uppe. När så det -
ringde släppte de tvärt allting -
och lät stenen ramla ned och så
ränder alla ställningarna. Se,
de skulle ju gå efter klockan.

[Detlof Oddestjerna var författare
vid Finspång i början av 1800-talet. Finspangs
rotte byggdes också på 1600-talet. S. O.]

En skomakares grav.

En skomakare skall vara be-
gravd på Fredrik Karlstrans gård i
Holskud [grannby till Restad] under
en upprest sten, men vad det
var för en skomakare, vet jag
inte, eller vad han gjort, som
inte kom i vigd jord.

— — —

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

37 J7

Byordning.

Restad, som är en stor by och
låg på ett ställe som generalstabs-
bladet utvisar [med Kolsstad i en
rad på andra sidan om en böck] och
hade bystämma med bytrumma
och byordning. 1918 överläts by-
ordningen med trumma och by-
låda till Nordiska museet, men

18 38
en avskrift av byordningen finnes som
Karl Larsson hade.

Ordningen är upprättad den "27
Maj 1788". Enligt densamma väljes
byfogde var valborgsmässodag
och ha ett kobete ^(om året) i Restads sam-
fällda kohage för sitt besvär. I
denna kohage skulle bonderna hava
på bete 27 kor för vart fullt hemman
och 18 för halvgården. 1 häst räknades
som 2 kobete, 2 kalvar var 1 kobete
och 4 får var liksom lika med
1 kobete. Skaffen för förselver,
djur sam gingo på odygd o. s. v., var
i allmänhet 3 skilling och dubbel
för varje gång upprepande ägde rum.

[Det fanns även ordning för
byfogden. Den och byordningen skall
avskrivas vid tillfälle]

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

3979

^{Olof}
Jone lantbrukaren Nilsson

Sunkerstad

Jättesten

har funnits en strax öster om den
nydligaste gården i Sunkerstad.

Den stenen skall jätten på Vete-
klint slungat på jätten på Store
berget i Sunkerstad som är strax
anbill där stenen låg. Men denne
Sunkerstads jätte kastade "Luse-
sten" på Vete klints jätte [res.] ✓

Men för en 30 år sen, när de byggde
ladugård vid Mellangården sprängdes
jättestenen i Sunkerstad bort.

Målgäst.

Har det sprungit en i Bobergs -
massarna och han skrek: "Här ä rätt,
här ä orätt" De ha sett att det
har lyst där och det var orätt delt
vid skifte där.

Länbränneri.

"Vid Rudsjön den lilla sjön öster
om Sunkerstad ska en ha lönn -
bränt brännvin" å där syns näre -
stone än, såm en kan sätta egyste
över.

Även har de länbränt söder-
ut nere vid sjön Florken.

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

41

61

F. nämndemännen Nils Nils-
son i Tolskepp uppe i skogs-
bygden meddelade

Från digerdöden.

På en åkerlycka vid västra sidan
av byn av byn, som är i dag kallas
"Dölycka" begravdes de som dog
i digerdöden och hagen, som går
intill, kallas Döhagen.

Lantbrukaren Pål Johansson ^(i Tolskepp)
äger en sked av gammalt silver
med utsirat skaft samt Brett
skedblad med bladornament.
Det är en sägen, att den skeden
tillhört en kvinna, som över-

levde digerdöden. När hon sen
 var gammal och skulle dö "så
 lät ho bäre ut sej i e lök -
 sång å ønske att ingen skulle få
 uppleve va ho vatt må åm, när
 kora [korna] stog omjölkede å
 dog utå då."

Skeden skall gå i arv till -
 den inom släkten som heter -
 Pål och det har den gjort så -
 långt man kan minnas tillbaka

[Att döma av skedens utseende är
 den väl gammal men givetvis inte -
 från 1350 då digerdöden gick. Tydligen
 och kanske mest bevarar sägnerna om
 "digerdöden" minnet av även senare
 tider.] Att en tradition ända från -
 1300 talet oavbrutet fortplantat sig
 har nog sina svårigheter.]

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

42

80

Midrammarstång

fanns i Talskepp på A. P. Karlsons gårdsplan, där ungdomen samlades. Togs bort vid tiden för laga skiftet, som vart slutt 1870.

Lucia.

Pål Johansson's far sade, att någon sprang utklädd Lucia-morgonen omkring i gårdarna, och sade han skulle ha 7 frukostar. Han fick mat i stugorna

Den som kom sist upp fick heta "leusa" men de andra ~ fingo inget särskilt namn

44

1821

jul

Ungdomen sprang "andast-
atte" och gjorde spektakel på
julannandagens morgon, men
att de hade någon stjärna minns
ingen.

Biskopen

Det har bott en biskop i Tol-
skepp.

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

44

Från Tjällmo socken.

Under några dagars färd genom socknen för att inventeras dess fornlämningar hörde jag följande sägner.

Balls hus

Man säger att Hätters fördom legat sydväst ut från det nuvarande i skogskanten där marken höjer sig över slätten. Platsen där kallas "Balls hus" En väg därförån ledde över det nuvarande gårdet och stenar finnes kvar än i jorden därefter.

[Påtron Carlberg på Hätters herrgård]

46

[Platsen besöktes och där syntes verkligen en del stenrosen som efter bebyggelse]

"Prinsegrava"

Vid Sandbäcken, mindre gård söder om Hättorp finnes en grusbäcke. Där var förr en avlang kulle, som kallades "prinsegrava". Där ska en polackeprius vara begravd.

[Lantbrukaren Albert Danielsson Sandbäcken]

[På stället konstaterades en grusgröp men den omtalade kullen var borta.]

1587

47

47

Krig

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Pärman kette en knekt härifrån Tjällmo. Han berättade att han och hans kamrater en gång under kriget stodo under en bro i vattnet när fienderna rusade över bron. På så vis kommo de undan med livet. Vilket krig det var kan jag inte komma ihåg.

När Pärman kom hem var han i många år "kyrkstöt" här i Tjällmo.

[Lantbrukaren Karl Johansson i Baggetorp]

Jättegraven

kallas några stenar, som ligga

48
i fyrkant som en sam i en liten
hage söder om byn Hindstorp
och väster om landsvägen.

I samma hage finnes 3 små
gölar som kallas Garpegölar. ~
Där ska ha stått ett slag, och de
som stupat blivit begravna i gölarna.
Där har man hittat sporrar i senare
tid.

[Albert Nordstedt, Hindstorp]

[Stenramen visade sig vara ~
omkr 8 m. lång & bestod av ett 80-tal
stora stenar. Utan tvivel är det en
fornlämning. Garpegölar är sedan
1700-talet kända benämningar. Garpar
var ju namnet på tyskarna som kommo
in i Sverige under medeltiden.]

49

49

Min mor, fru Amanda
Olsson, lämnade mig ytterligare
följande meddelanden:

[se saml. 1928 sid

Naglar

får man inte klippa på en vän-
dag, för då får korna den av-
klippta nageln [= få en vit fläck]
på ögat.

Om händer.

När barnen tappa mjölk -
händerna skade säga: "Du
låt mej få e bentann i stället

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landskap: Östergötland

Härad: Finspånga

Socken: Risinge o. Vånga

Uppteckningsår: 1924

Upptecknat av Gustaf Olsson

Kapitel

för man inte blipps för en
dag, för de för hvar den en
blipps regel = för en kort
för ögat.

Om tamber

Var tamber toppa mjölle
tamberne hade röge: "du
late nej för i tamberne i stället

1587

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

50
50

för e gulltann. Då skulle de snart
få andra tänder

Om ska inte kasta en tand,
som tappats, i elden, för då får
tanna plåges, å en får kannverk.

Lytte

få barnen, om modern under
havandes kapet blir skrämnd av
någon ting. Mormor va med
och slaktade och fick blodfläck
i pannan. Han såg det i en spegel,
och systern Lina hade en röd
fläck i pannan, när hon föddes,
men den gick bort sen.

Pers Johanna bölade som en
kalv ibland i sammen. Han sig
av att hennes mor var skrämnd

57 51
1871
av en halv, när hon gick med
Jahanna.

"Vädelsmärke" [större röda fläckar
som ofta ej gå bort] får barnet
om modern blir rädd för någon
vädeld.

Spotta.

Man ska spotta genom
kläderna, innan de tagas på
barn, så ingen förtrollar dem.
När en får kasta sitt vatten
ska en spotta.

Glästar.

Det är ej bra att hästar få i
sig hänsfjädrar, ty dessa våra

Landskap: Östergötland
Härad: Finspånga
Socken: Risinge o. Vånga
Uppteckningsår: 1924

1587

Upptecknat av: Gustaf
Olsson

12

ut på något ställe av kroppen,
ja, på samma ställe, där det
satt på hönan, innan hon kom
att tappa det.

52

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Orn i träskeln.

I ett nybyggt hus skulle man
lägga in en levande orn i ett
hål i träskeln och sen täppa
igen hålet. Därav tur.

Barn.

Jag har hört, att det fanns
de som kunde trolla, så att
födelsesmärtorna kunde över-
föras till andra från kvinnan,
som skulle få barn.

De lade kol i barnets första badvatten.

Småbarn skulle inte badas, när en främmande person såg på.

Man skrämde barn för "källgubben", så de ej skulle gå för nära källan samt för "uggla" eller "räven", när de ville springa för långt bort.

Barn ska inte flå barken över ved, för då få de svårt att lära sig läsa.

Barn ska inte springa kring ett annat barn, som är stilla, för då väcker inte det senare något mer.

Barn ska inte vissla för då få de ont i tänderna

1587

Om havande kvinnor.

514
54
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Om en kvinna var med barn sökte man spå dess kön. Då trodde man, att om kvinnans mage var jämt rundad, skulle hon få en flicka, men var hon "tippmageter" d. v. s. mer knölig blev det en pojke.

"Den sjukdomen får öga", sa de om en kvinna, som blivit med barn.

Thacksalvare

Englund var en "doktor" som bodde utäm Linköping och söktes mycket även av folk från Hällestad. — Han

JJ 55
7821
var mycket förständig med alla
sorters sjukdomar. 75 öre tog
han för vårt besök.

En fru Linberg, allmänt kallad
"Linnberska", som en tid med sin
man bodde nära Sonstorps station
i Hällestad men sen flyttade
till Norrköping, råktes mycket
för barn, som hade engelska
sjukan. För detta lämnade hon
ut en liten tygpose med några
starkt luktvande medikamenter
i. Ingen fick bitta vad det var
i den posen vilken skulle bindas
om bröstet på barnet under
kläderna. Posen skulle sitta
kvar i 11 dygn, under vilken tid
barnet ej fick badas eller tas
av underkläderna. Den måste

1587

55
56
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

man kasta posen utan att se
den i rinnande vatten. Nu skulle
barnet badas och det i vatten,
vari salt laggs, och vari nio
sorters löv kokats.

Mot engelska sjuken sökte
de även en gumma i Grosstorp,
Risinge socken. Hon lämnade en
pose hos med, som man inte
heller fick se i. Den skulle
bindas på barnets vänstra arm.
När posen suttit sin tid måste
den kastas på elden.

Båda kvinnorna de
lämnade även råd och medicis
mot andra sjukdomar och
botade många. Verkade in på
1900-talet, men Englund var
nog borta innan.

57 57 1987
Av andra personer i
Hällestad, har jag hört nedanstående

Ordstäv

"Unna, då sām unna å", sa
piga, när ho fick første ungen.

"Du ä mogen" sa Trillkätt

"Då va härlitt" sa Store Per.

["unna = undan. ²⁾ "trillkätt är ~
benämning på en trilsk och gen-
strävig och reelig person. Förhända
har någon burit denna benämning
som särskilt öknamn.

1587

Talesätt.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

58.

58

Skvaller å byk, då föröks.

Tjäre¹⁾ mor å beke far, så blir
alle barna svarte.

Då likste mor hade satte ho
på bolet²⁾, å di andre barna sprang
ikring å skrek: Si busen, si busen.

Gud skape inge brådske, han
bare ba äss³⁾ skynde äss på.

[Läses när någon söker påskynda]

1) Färvrängning av "Käre mor"

2) bolet = bordet

3) äss = oss.

STADSBIBLIOTEK
KÖLN
VERGLEICHENDE
LITERATURKUNDE

1587

Hörsch

Ständes in der, die für die

Tiere man in der für, so die
alle Jahre vorste

Die Jahre man habe sollte die
für die, die in der Jahre
in der, die in der: die in der

die Jahre in der Jahre, die
die die die die die die die
[die die die die die die die]

"man die" in der die die
die die = die die
die die = die die